

МЕМОАРСКА ГРАЂА*

БОРБЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ЊЕМАЧКОГ ПРОДОРА ОД ПОДГОРИЦЕ ПРЕМА НИКШИЋУ У НОВЕМБРУ 1944. ГОДИНЕ

Под притиском снага НОВЈ непријатељ се повукао из Никшића 18. септембра 1944. године. Тада су јединице VI црногорске ударне бригаде у заједници са дијеловима II далматинске пролетерске бригаде ушле у Никшић доносећи му дуго очекивану слободу.

Истог дана три батаљона VI бригаде наставила су гоњење непријатеља, који се није задржавао све док се није сјединио са својим снагама у Даниловграду. Непријатељске снаге у Даниловграду, које су и до тада биле бројно јаке, појачане су тако снагама које су се повлачиле из Никшића, као и са положаја дуж комуникације Даниловград—Никшић. Извјесно појачање непријатељском гарнизону у Даниловграду стигло је и из Подгорице и са тако бројним снагама непријатељ је организовао одбрану града посједајући положаје: Секулићи—Тараш, кота 280—Лалевићи—Богићевићи, кота 168—Курило, кота 264—Браленовица—Ђурилац—Груда.

Под командом штаба VI црногорске бригаде стављен је Зетски народноослободилачки партизански одред и један батаљон Никшићког партизанског народноослободилачког одреда. Са два своја батаљона и јединицама поменутих одреда штаб бригаде извршио је распоред јединица за посједање положаја око Даниловграда, и то: јединице Зетског одреда посјеле су положаје: Подкрај—Градац—Ожмидријен, а два батаљона VI бригаде: Слап—Фрутак—Обадов бријег, кота 404—Ржишта—Петрова Преда—Заграда—Коравац—Плана. Батаљон Никшићког одреда стављен је у резерву. Посједањем ових положаја извршена је блокада непријатеља у Даниловграду са свих праваца, сем са правца Подгорице (садашњег Титограда).

---

* Отварајући ову рубрику, Редакција је имала у виду потребу да се сачувају сјећања учесника радничког покрета и народне револуције, поготово она која се могу макар и дјелимично провјерити постојећим документима, којих, гледајући у цјелини, има врло мало. У рубрици ће се повремено објављивати прилози овакве врсте који могу да буду корисни за упознавање извјесних догађаја, одређених активности и личности које су у њима долазиле до виднијег изражаја. Ријеч је о прилозима које не можемо назвати ни научним ни књижевним, а који најчешће не налазе своје мјесто у нашим часописима и листовима иако то по својој садржини заслужују.

Један батаљон VI бригаде био је оријентисан према комуникацији: Подгорица—Ријека Црнојевића—Цетиње, који је у заједници са јединицама Ловћенског одреда дјејствовао на тој просторији, нападајући непријатељска упоришта дуж ове комуникације као и њихове колоне у покрету. Ноћу између 6. и 7. новембра овај батаљон у заједници са јединицама X црногорске бригаде напао је непријатеља у Цетињу. Један батаљон био је на положајима према Грахову и дјејствовао са јединицама X црногорске бригаде у ослобођењу овог мјеста.

Непријатељ који је држао положаје око Даниловграда није испољавао никакву активност сем што се бранио са утврђених положаја од напада наших бораца. Наше јединице нијесу му дозвољавале ни једног дана да предахне. Редовно смо их нападали сваке ноћи, правећи им изненађења тиме што смо их нападали некад на једном, некад на другом положају, а некад и на свим једновремено. Такође смо им понекад правили изненађења нападима у сумрак, а понекад у саму зору и у разна доба ноћи. Ситуација је била у нашим рукама. Имамо муниције у изобиљу, хране и остале опреме такође. Наша војска туче непријатеља на све стране, слобода је сигурна и близу.

У извјештајима штабова батаљона и штаба Зетског одреда редовно се говори о успјелим нападима на непријатељске положаје, о заплијењеном оружју и разној опреми. Другови из штаба бригаде више су у обиласку положаја. Дошао је нови командант бригаде, друг Никола Шекуларац, и жели да се упозна са својом бригадом. Нас двојица идемо заједно да обиђемо јединице. Одушевљава нас ведрина и борбени дух бораца. Сви су орни за борбу, за пјесму, игру и другарску шалу.

Ни у позадини се не мирује. Дуж комуникације Жута преда -- Богетићи тек формирани радни батаљон руши колски пут, у чему им помаже скоро читав народ општине пјешивачке и других сусједних општина. Руши се на свим мјестима погодним за рушење, а где се то не може — праве се президе. Народ овога краја вичан је овоме послу, јер је ова комуникација потпуно рушена већ три пута од почетка оружаног устанка, а дјелимично ко зна колико пута. На овом послу ради се предано и својски. Од Богетића до Царевог моста извршена је припрема за минирање погодних мјеста, а припремљен је за рушење и Царев мост.

Све је извршено да би се спријечио покушај непријатељског продора у правцу Никшића. Ако би евентуално тај продор и успио — требало је да га скупље плати. Само земљиште ишло нам је наруку. Положаји доминирају над непријатељским, природно су утврђени, а свака чука нам је добро позната јер је на томе подручју наша бригада водила повремене борбе већ скоро годину дана.

И наши обавјештајци раде пуном паром. Повезују се са Даниловградом и Подгорицом. Добијамо податке и од заробљених непријатељских војника. Сви они говоре о скором доласку јачих

непријатељских снага са правца Грчке и Албаније. Добили смо податке да су већ стигли дијелови XXI њемачког армијског корпуса у Подгорицу и да настављају покрет према Даниловграду гдје им се припрема смјештај. Иде велика војска на нас. Ми се припремамо да је јуначки дочекамо.

И штаб артиљеријске групе II корпуса је на положајима. У заједници са нама врши распоред својих бројних батерија на положајима: Винићи — Шобајићи — Богмиловићи — Селишта. И једна савезничка батерија постављена је у Острогу. Долази јака помоћ. За читаво вријеме рата нијесам видио толико наших топова на толиком простору. До Богетића су камиони допремили брда артиљеријских граната, а одатле колоне народа, у првом реду омладине, носе их на положај. О свему томе обавијештене су све наше јединице и већ се пјева „нема боја без топова“. Наш Први и Трећи батаљон дошли су са положаја према Цетињу и Грахову. Читава бригада је сада ту и то је посебна радост за све нас. Извршили смо прегруписавање јединица и гушће посјели положај.

Косови Луг је већ пун њемачке војске. Има их свуда до Служа и Вељег брда. Добили смо податке да је једна првпа њихових официра била на Тарацу и осматрала наше положаје и правац према Острогу и Никшићу, а друга група да је са Расине главице осматрала наше положаје: Плана—Заграда и даље према Никшићу. Све ове податке брзо смо добијали, што нам је пуно помагало да благовремено откривамо намере непријатеља, који још увијек мирује — само се брани када га нападамо, а нападамо га редовно, на појединим положајима.

Ближи се 14. новембар, годишњица формирања наше бригаде. Требало је прославити тај дан, евоцирати успомене на борбе, побједе, успјехе и покрете, сјећање на пале другове. Требало је што жешће ударити по мрском непријатељу, да би борбени резултати за ту годину били још већи.

Били смо извршили припреме за овај бригадни празник, али је и непријатељ био извршио све припреме за покушај продора према Никшићу и даље. Покушај пробоја сада непријатељ није припремао као раније у циљу да нас опколи или, како је то често говорио, „разбије и уништи“. Сада се радило о томе да се он извуче из ове котлине у којој га ми тучемо, да би се повезао са својим снагама на подручју Херцеговине, које су биле у сличној ситуацији. Радило се о томе да спасавају своје животе.

У току ноћи између 12. и 13. новембра, непријатељ је истовремено отворио артиљеријску ватру на оба наша крила. Послије артиљеријске припреме извршио је са бројним снагама јуриш на наше положаје Подкрај и Плану и успио да одбаца наше јединице. Иако смо знали да непријатељ припрема продор у правцу Никшића ипак је успио да нас изненади са моментом отпочињања напада, али овим изненађењем и моментаним успјехом непријатељ није збунио наше јединице. У току 13. новембра ми

смо збацили непријатеља са Плана, а у току ноћи повратили смо и наш положај Подкрај. Тиме је почео крвави обрачун у циљу спречавања непријатеља да се према својој замисли извуче из долине ријеке Зете према Никшићу и даље. Тринаестог новембра увече добили смо детаљан извјештај од нашег Другог батаљона који је био на положају Плана — Лазарев Крст — Заграда.

Сјутрадан смо одлучили да командант иде на наше лијево крило, а ја на положај Другог батаљона. Срећамо уз пут рањенике. Теже носе на носилима, а лакше пребацују коњима или их воде.

Кад сам стигао у Други батаљон почело се смржавати. Непријатељ је одмах почео да напада на положаје Плана — Коравац. Напад је снажан и дрзак. Нарочито наваљују на Коравац. Послије паклене пушчане и аутоматске ватре, бљескају ручне бомбе. Наши су одбачени са Кораваца, али га након кратког времена опет заузимају. Исто се понавља још једанпут у току ноћи. Ујутру су у нашим рукама Коравац и Плана.

Слична борба вођена је читаве ноћи и на лијевом крилу — око Подкраја. По ватри смо могли закључити да се наши упорно држе на положају. То нас још више учвршћује у вјери да смо добро почели, да ћемо да издржимо, да спрјечимо непријатеља у намјери да продре. Свануло је и борба почиње да јењава. Однијели смо прву побједу, успјели смо да одбијемо прве дуго припремане нападе. У току дана гађају артиљеријом наше положаје, али нема покрета пјешадије. И наша артиљерија грува по њима и то обилато. Овдје код нас на положајима Заграда — Загарач не могу да нам помогну наши артиљерци, не могу да добаце са својих положаја, али зато имамо доста минобацача.

Сви су рањеници упућени на Богмиловиће, гдје се налази наша хируршка екипа, која сада има пуне руке посла. Сачињавају је један љекар, мајор Црвене армије, са једном другарицом, такође санитетским официром Црвене армије, један љекар Италијан и један љекар Данац. Они су свој тешки посао до краја савјесно обавили. Напомињем да смо Италијана наградили и тиме што смо га примили у Партију, чему се много обрадовао. Са Богмиловића рањеници су упућивани у бригадну болницу, у Никшић.

Предах у току дана искористили смо да се борци што више одморе и нахране. Да се приберемо и средимо положаје. Примјећујемо покрете непријатеља у правцу наших положаја док артиљерија туче све јаче. Видимо да ће опет бити као и прошле ноћи. У први мрак почели су да нападају. Рекло би се још јаче него прошле ноћи. Поред Плана и Кораваца напали су нас и на Лазаревом Крсту. Као и прошле ноћи непријатељ дрско јуриша на наше положаје. Не осврће се на жртве. Највише дјејствују ручне бомбе. Наши губе Лазарев Крст, али га на јуриш поново заузимају. И на другим положајима непријатељ јуриша. Наши одбијају нападе и када је свануло ситуација је била као и прошлога дана. Исто је стање и на положајима свих осталих јединица.

Сви у штабу упознали смо се са стањем на свим положајима. Шаљемо извјештај штабу Корпуса и штабу Приморске оперативне групе. Разговарамо телефоном са њима. Осјећамо да су одушевљени почетним борбама и одбијањем непријатељских напада који су дуго припремали. И овом приликом командант Корпуса поновио нам је о изванредном значају одбране овога правца, као и о јачини снага којима непријатељ располаже у овом нападу.

Са малим предасима непријатељ насрће на наше положаје. Стало му је да се по сваку цијену извуче из изванредно тешке ситуације у којој се налази. Настоји да се пробије без обзира на жртве. Ми се храбро бранимо. Не дамо им напријед. Све смо снаге увели у борбу. Са батаљоном Никшићког одреда маневришемо према потреби. Штаб бригаде има добро организоване везе са батаљоном, телефоном и преко курира. Дио штаба је стално на положају. Сада су тамо другови Јанко и Блажо — помоћници команданта и комесара.

Артиљеријска група Другог корпуса са својим штабом сва је на положајима. Довукли су на Богетиће један топ калибра око 140 мм. Кратке је цијеви и релативно малог домета, па се мора чистити пут од презида и поправљати срушена мјеста, да би га довукли на одстојање одакле може гући положаје: Орја Лука — Курило. Успјели смо да га поставимо гдје треба. Командант артиљеријске групе Душан Секулић лично је гађао њим. Одјекују брда од његове грмљавине, и на не мало чудо са одстојања од око 6 км трећом гранатом погађа оштру коту — врх Курила и уништава читаво њемачко одјељење од око двадесет војника.

И народ и борци одмах су га прозвали „Велики топ“.

Непријатељска артиљерија стално туче наше положаје, али и наша туче њихове и то масовније и прецизније. Граната и пјешадијске муниције има у изобилју. Из команде позадине II корпуса јављају нам: „На сандуцима тише: не штеди муницију“. Рафали наших аутоматских оруђа сада су дужи него непријатељски. Народ цијелог овог краја, а посебно омладина, у колонама носе муницију и остало на положаје, а са положаја рањенике до превијалишта и до Богетића, одакле се преузимају превозним средствима.

Народ је спреман на све жртве ради помоћи борцима на положајима. Једнога дана зове ме предсједник Среског народно-ослободилачког одбора преко телефона и каже: „Народ нашег среза одриче се три дана да не једе меса, само да би било више борцима“. Ми смо хране ионако имали у изобилју.

Нема љепшег примјера јединства фронта и позадине, јединства народа и војске. Што је најбитније, рекло би се да је сваки борац до краја схватио своју историјску дужност да што више мрских непријатеља уништи и тиме даде допринос што скоријој општој побједи над Хитлеровим разбојницима.

Крајем октобра били смо почели са одржавањем курса при штабу бригаде, за подофицире. Чим су слушаоци чули за напад на наше положаје, молили су да их упутимо у своје јединице. Ми смо то урадили, јер су то били искусни десетари који су и у таквој ситуацији и те како потребни својим јединицама.

О моралу наших бораца да се и не говори. Све је прожигмала вјера у сигурну побједу. Осјећали смо се у свему надмоћнији, мада је непријатељ био неколико пута бројнији од нас. Било је очевидно да им сваког часа и ту надмоћност осјетно смањујемо. На четнике више и не рачунамо. Према подацима које добијамо, мувају се по граду и по Косовом Лугу и Нијемци их користе за ношење рањеника, за сахрањивање мртвих и за друге радове. Није нам било тешко долазити до података о стању међу њима. Свако вече су се предавали они који су били мање преци. Излазио је понеки и од оних који су подубоко загазили у неваљалства. Страх за живот присиљавао их је да се, ето, у посљедњем часу „опамете“.

Поново смо командант и ја пошли на положај. Ја сам отишао опет на наше десно крило. Сретам рањенике. Сада је и батаљон Никшићког одреда на положајима које је раније држао сâм наш други батаљон. Посјели су косу испред саме Загреде. Нашао сам команданта батаљона, друга Божа Марковића, на самом положају, код тешког митраљеза. То је стари искусни ратник и борац. Читав батаљон му је на положају. То су људи већином у поодмаклим годинама, али им то не смета да са млађим друговима подијеле све тешкоће.

Примиче се ноћ и, наравно, очекујемо напад, јер се то сваке ноћи понавља. Увече нападају наше положаје а ујутру вуку рањене и мртве. Остане их и на положајима доста.

Једновремено су почели напади и то на читавом положају Другог батаљона и батаљона Никшићког одреда. Плана—Коравац—Лазарев Крст—Гропа — све је у пламену. Непријатељ је ове ноћи убадио у борбу највише снага. Јуриша на наше положаје по више пута узастопно. Не дају се наши борци, јер су до краја свјесни важности одбране ових положаја. Сваки борац одијенио је значај свога мјеста у овом борбеном строју. Сви су се ухватили за овај ватрени ланац и мисле само на то да одбаце непријатеља. Мало узмакну тек снаге да прикупе и опет кидишцу на њега и одбацују га. Зар би се и могло друкчије одољети овако бројно много јачем непријатељу?

Борба је све жешћа. Поједини положаји прелазили су у току ноћи по више пута из руку у руке. У зору је непријатељ пробио нашу одбрану на положајима Гропа и ката 603. Ујутро су ти положаји остали и даље у њиховим рукама. Појачањем својих снага на томе правцу успјели су да нас још даље потисну и одбаце на Мали Гарач. Одбацују нас и са Лазарева Крста. Наша чета која је држала Плану и Коравац одсјечена је од осталих

снага. То нам је створило посебне тешкоће. Успостављамо контакт са том четом и она се под борбом извлачи преко Доњег Загарача и долази у састав батаљона. Сад је најважније што смо спасли ову чету од уништења, јер је била у изванредно тешкој ситуацији и мислили смо у једном моменту да је потпуно изгубљена.

Читав дан води се непрекидна борба. Непријатељу долазе стално лојачања а он не води рачуна о својим губицима који су заиста велики. Имамо и ми пуно погинулих и рањених.

И на свим осталим положајима око Даниловграда води се борба читав дан, нарочито на лијевом крилу. Непријатељ је успио да нас потисне, и то озбиљно. Ако би овладао малим Гарчом, онда је готово са десним крилом цјелокупне одбране.

Воде се борбе око Малог Гарча. И ми и непријатељ налазимо се на самој коти, премда је она сасвим оштра и малог простора. Тучемо се око ње. Вршимо прегруписавање јединица и једним снажним ударом, при крају дана, успјели смо да одбацимо Нијемце са Малог Гарча. У том снажном налету одбацили смо разбијеног непријатеља са свих положаја које нам је био узео у току прошле ноћи и текућег дана. Однијели смо још једну заиста значајну побједу. Дивили смо се овом изванредном успјеху и поносили се њиме. Постигли смо оно што нам је прије само неколико сати изгледало скоро немогуће. Народ је долазио и грлио борце честитајући им побједу.

У току ноћи није било борбе, само нас гађају артиљеријом. Ни сјутрадан нема напада. Добили су добру лекцију.

Ово је први дужи предах од 12. новембра, тј. за посљедњих седам дана. Мало се одмарамо и поштено смо се нахранили.

У току дана добили смо радосну вијест да нам долазе у помоћ јединице X црногорске бригаде, које треба да преузму положаје нашег II батаљона и батаљона Никшићког одреда, а ови батаљони да се помјере улијево ради појачања осталих положаја. Одмах смо ово саопштили свим борцима. Сви смо се томе радовали и посебно смо били задовољни што смо овако успјешно одбранили положаје, које ћемо им часно предати са жељом да их и они сачувају.

У току ноћи дошле су јединице X бригаде. Са њима је помоћник команданта бригаде, Никола Живковић, ранији командант IV батаљона наше бригаде.

У току ноћи извршили смо смјену јединица, а ујутру рано покрет на нове положаје: Петрова греда — Ржишта — Матковићи.

Истовремено је на наше лијево крило дошао један батаљон 5. црногорске пролетерске бригаде и посио положај: Подкрај — Градац — Вучица, који су до тада држале јединице Зетског партизанског одреда и дијелови нашег Четвртог батаљона.

Доласком ових појачања на оба крила наших положаја, штаб 6. бригаде био је у могућности да концентрише јаче снаге

на централном дијелу непријатељског правца напада. Извршио је помјерање и препрорисавање својих јединица. Јединице Зетског одреда, којима је непосредно командовао друг Петар Шалетић, командант одреда, посјеле су положаје: Вучица — Ожмидријен. Сва четири батаљона наше бригаде концентрисана су на положајима: Ожмидријен — Фрутак — Обадов бријег — Матковићи — Ржишта. Батаљон Никишићког одреда налазио се на десном крилу бригаде на положају Петрова греда — Заграда, гдје се повезивао са јединицама десете бригаде.

Ова помјерања и регруписавања јединица извршена су на вријеме и то под борбом. На вријеме су биле откривене намјере непријатеља да последије својих неуспјелих покушаја на крилима наше одбране припреми продор ка центру, дуж комуникације. Било је јасно да ће баш ту, на центру, да се води одсудна борба.

Непријатељ је концентрисао снаге према овом правцу. У том циљу извукао је тешку артиљерију на Бралановицу и Орју Луку и сад нас гађа. Авиони извиђају и митраљирају наше положаје. Не сједе ни наши артиљерци, већ са својим топовима и те још како туку. Откривају и ућуткују непријатељске батерије, те их присиљавају на промјену положаја. Гађају прецизно. Имамо податке да је на положајима код Богићевића једна граната убила 18 Нијемаца, колико их је било на том положају.

И једна енглеска батерија изашла је на положај, код манастира Острога. Слаба је фајда од ње. Нијесу ови њихови артиљерци за овакве положаје. Али њиховим авијатичарима свака част. Узлијећу повремено са аеродрома на Капином пољу и надлијећу и бомбардују непријатељске положаје око Даниловграда са мале висине и то врло прецизно, а и митраљирају колону у покрету. Један авион им је погођен у близини Тараша и почиње да гори, али је пилот успио да се њиме примакне нашим положајима гдје је искочио и спустио се међу борце нашег четвртог батаљона, тек коју стотину метара далеко од непријатељских положаја.

До сада је непријатељ нападао наше положаје углавном ноћу. Сада је у саму зору напао на положаје на Фрутку. Напад је извршен са великим снагама и уз подршку бројне артиљерије. Наш Четврти батаљон упорно се бранио. Таласи њемачке пјешадије наваљују. Води се тешка борба и око подне наши се под борбом повлаче до линије Творило — Демировићи, гдје организују одбрану и задржавају непријатеља. Вријеме нам овога дана није ишло наруку. Падала је киша и била је густа магла. То је користио непријатељ у подилажењу нашим положајима, а поред тога и наша артиљерија није могла да усклади своју ватру са ситуацијом на положајима.

Истовремено је читав пук Нијемаца извршио напад на положај Ржишта — Матковићи који су држали наш Први и Други батаљон. Под заштитом кише и магле успјели су да неопажено

приђу близу наших положаја и тако нас донекле изненаде и потисну, а са једним својим батаљоном дубље усијеку у наш борбени распоред. Тек сада наступа на овом дијелу наше одбране главни обрачун.

Непријатељ није нападао наш Трећи батаљон који је држао Обадов бријег, тако да је овај био у могућности да нападне главнину непријатељских снага које су вршиле притисак на Први и Други батаљон. Вјештим маневром Први и Други батаљон успјели су да потпуно одвоје од осталих снага њемачки батаљон који се био усјекао у наш распоред. Исто тако ови батаљони су са мањим дијелом својих снага помогли Трећем батаљону у задржавању и разбијању главнине непријатељског пука, док су са својим главним снагама уништавали одсјечени непријатељски батаљон. Неколико сати трајало је његово уништавање. Очајнички су се бранили у челичном обручу који се око њих постепено стезао. Мало се ко успио извући, користећи маглу и погодност терена. Батаљон као цјелина уништен је са цјелокупним његовим штабом. Остали дијелови њемачких снага са овог правца повукли су се на полазне положаје.

У овом посљедњем покушају продора непријатељ је изгубио четири стотине војника и официра. И на другим положајима вођена је борба у току дана. Наш Четврти батаљон мрак је затекао на линији Демировићи — Творило. На осталим положајима није било помјерања.

У току ноћи донијели смо одлуку да у току сјутрашњег дана извршимо напад на непријатеља у подручју Фрутка и повратимо положаје које смо изгубили у току прошлога дана. Ово смо морали да учинимо што прије, да се непријатељ не би утврдио на новим положајима, а и да овај, ако и мали, успјех не би значео за њега подстрек за даље сличне покушаје. Жељели смо да изванредни успјех који смо прошлог дана постигли у борбама на положају Ржишта — Матковићи допунимо још једним исто тако важним.

Освануо је ведар дан. Непријатељ нас је предахитрио и у рану зору напао на положај Четвртог батаљона и дијелове Трећег батаљона, које смо у току ноћи преbacили на ове положаје ради њиховог појачања и извршења предвиђеног напада. Непријатељ је успио да десно крило наших јединица одбаци до пред село Кујава кота 113. Кратко вријеме послје тога малог успјеха непријатељ је на овим положајима доживио озбиљан пораз. Тако је вријеме нашег напада било само одложено за неколико сати. У току овога дана на осталим положајима није било већих борби. Могли смо да ангажујемо довољно батерија на правцу нашег напада према Фрутку. Телефонске везе са батеријама биле су добре, те су ове могле да интервенишу својом ватром према указаној потреби. Све је било спремно за почетак напада. Над Бјелопавлићком долином било је сунце високо одскочило кад су загрмјели

наши топови са: Винића—Шобајића, Богмиловића и Селишта. Плотунском палбом батерије су засипале усијаним челиком непријатељске положаје и њихову непосредно позадину.

И Нијемци гађају артиљеријом, али углавном гађају наше батерије. Нарочито су се окомили на батерију код Богмиловића, која им је много муке задала за цијело вријеме. Имала је изванредно лијеп положај, а до ње је био и најљепши пут и најближи дотур муниције. Стално су код ње биле гомиле граната. Сада су је први пут открили. Засули су је гранатама и прекинули телефонске везе са њом. Мислимо уништише сву посаду. Али није тако, јер они су стално гађали бар једним топом, док би друге ослобађали од камења и земље којима су били затрпавани. Нијесу ни имали много жртава.

Четврти и дијелови Трећег батаљона извршили су јуриш са својих положаја и одбацили непријатеља који се повлачио у правцу Фрутка, гдје се, користећи мрак, задржао, а ујутру рано, скоро без отпора, повукао се у правцу Орје Луке. Било је јасно да се код Нијемаца дешава нешто ново. Добили смо податке да се колоне Нијемаца крећу у правцу Подгорице. Постоји могућност да су одустали од овог правца пробоја, али за сваки случај наша будност не попушта. И даље добијамо податке да се непријатељ повлачи према Подгорици. Повукао се и са положаја Курило — Орја Лука — Богићевићи. Више нас не нападају, само још понека граната пропара ваздух и тресне о стијену. Пјесма је све живља на положајима. Иако су борци преморени, весели су, јер су издржали тешке напоре и однијели једну значајну побједу.

Ноћу између 25. и 26. новембра чула се јака експлозија према Даниловграду. Брзо смо добили податке да су Нијемци срушили Мирков мост на ријеци Зети у непосредној близини града као и мост на ријеци Сушици, такође близу града. То је био сигуран знак да су одустали од даљег покушаја продора у правцу Никшића.

Преживјели смо тешких и крвавих дванаест дана. Проријеђени су редови наше бригаде. Сваки четврти борац био је избачен из строја. Сада се одмарамо и сређујемо. Припремамо се за нове окршаје.

Другог или трећег децембра позвао ме на телефон друг Војо Николић, комесар II корпуса, и рекао ми: „Вашу бригаду похвалио је друг Тито за тешке борбе које сте водили око Даниловграда“. Замолио сам га да ми депешу прочита. Похвала гласи:

„За примјерно јунаштво и издржљивост изражавам своју захвалност и признање борцима подофицирима, официрима, полит. комесарима VI Црногорске бригаде, који су за дванаест дана упорних бојева код Даниловграда показали велику храброст и

издржљивост у борбама са непријатељем и истријебили 3.100 непријатељских војника и официра.

Нека је слава палим борцима, који су до краја испунили свој дуг према народу.

Врховни командант НОВ и ПОЈ
Маршал Југославије,
Тито с. р.“

1. децембра 1944. године

Свима у штабу бригаде и приштапским јединицама похвала је била прочитана. Ухватили смо се у коло и запјевали, радост је доиста била велика.

Неко је рекао: „Ми заборависмо да о овоме треба што прије да обавијестимо штабове батаљона и борце“. Сложили смо се и одмах умножили похвалу и упутили је батаљонима, а они су пуцањем, пјесмом и весељем поздравили њено читање.

Посебно би требало писати о дивним ликовима нарочито младих бораца за слободу, о њиховом самопријегору, другарству и животу у јединици у вријеме најтежих окршаја са непријатељем.*

Благоје МАРКОВИЋ

---

¹ Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југославенских народа, ТОМ II, стр. 562.

* Прилог је написан на основу архивске грађе која се налази у Војноисторијском институту ЈНА у Београду (кут. бр. 398, бр. рег. 27/2-4: Преглед вођених борби Шесте црногорске ударне бригаде и кут. бр. 398 бр. рег. 25-2/1: Извод из операцијског дневника 6. црногорске ударне бригаде) и на основу сјећања и личних забиљежака аутора, који се у то вријеме налазио на дужности политичког комесара 6. црногорске ударне бригаде.